

Familierett

Forelesninger vårsemesteret 2009

Professor dr. jur. Tone Sverdrup
Institutt for privatrett, Det juridiske fakultet, UiO

Denne disposisjonen må ses i sammenheng med de utarbeidede power point-presentasjonene. Disposisjonen gir en kortfattet oversikt over de emner som skal behandles, mens power-pointene danner grunnlaget for den muntlige utdypningen av stoffet.

I Innledning

1. Forelesning og kurs

2. Tre emner: Ekteskap, Samboere og Barn og foreldre

Hovedvekten på det økonomiske forholdet mellom ektefeller
Forholdet til arveretten: Gjenlevende ektefelles stilling.

3. Aktuell lovgivning

Ekteskapsloven er endret med virkning fra 1.1.2009, slik at også personer av samme kjønn kan gifte seg (ny § 1).

4. Rettskildebildet ellers.

Rettspraksis – lovforarbeider - litteratur – reelle hensyn.
Tolking - regel og skjønn – rimelighetskriteriet.

5. Ekteskapet: to selvstendige individer som lever i et livsfellesskap

To motstridende hensyn
- og hvordan dilemmaet er løst

II Kort om ekteskapets inngåelse og oppløsning

1. Ekteskapets inngåelse

Ekteskap. Registrert partnerskap kan omgjøres til ekteskap (el. § 95)

Vilkår for å inngå ekteskap - materielle vilkår:

§ 1a (18 år) § 3 (nær slekt) § 4 (bigami) § 5a (lovlig opphold) m.v.

Prøving av vilkårene - el. kap. 2

Vigselen – formelle vilkår §§ 11 og 12

Ugyldige ekteskap

- Formelt ugyldige: § 16.1
- Tvang: § 16.3 Rettslig handleevne: § 16.5
- Ugyldige ekteskap oppløses ikke, for rettslig sett har de ikke eksistert og det skjer derfor ingen deling av formuen. Frister for å reise sak i § 16.

2. Oppløsning av ekteskapet

Ekteskapet kan oppløses på tre måter:

- dødsfall
- skilsmisse
- oppløsning etter el. § 24.1 og 2 (samme virkninger som skilsmisse)

2.1 Skilsmisse

Fire veier til skilsmisse, jfr. § 19:

- etter forutgående separasjon (ett år) jfr. § 21
- etter samlivsbrudd (to år) § 22
- direkte etter § 23 (overgrep og tvangsekteskap)
- direkte etter § 24 tredje ledd

Virkninger av skilsmisse

-

2.2 Separasjon - § 20

- også kalt legal separasjon
- må kreves (begjæringstidspunkt har virkning etter § 60)
- ekteskapet består, men de fleste virkningene av ekteskapet opphører

- Bortfall av separasjon: § 20.2 "uten rettsvirkning" hvis forsetter eller gjenopptar samlivet. Kortvarige forsøk

2.3 Samlivsbrudd - § 22

- også kalt faktisk separasjon
- definisjon – mer enn bare fraflytting
- virkninger

III Det økonomiske forholdet mellom ektefeller

1. Innledning

1.1 Formuerettslige innslag i familieretten - to regelsett må kombineres

1.2 Noen grunnbegreper:

Formuesordning, felleseie, særøie, sameie, eneeie, boslodd, bosloddskrav, rådighetsdel, delingsgrunnlag

1.3 Kort om underholdsplikten

Under ekteskapet: § 38

Etter ekteskapet: §§ 79 flg.

2. Formuesforholdet under ekteskapet

2.1 Ektefellers råderett over eiendelene

2.1.1 Hovedregel: Fri rådighet, § 31.1

2.1.2 Unntak: Krav om samtykke ved overdragelse av felles bolig, § 32 og innbo § 33

Omstøtelsesfrister § 35

2.2 Ektefellers ansvar for gjeld

2.2.1 Gjeldsansvaret overfor kreditor:

Hovedregel: En ektefelle kan ikke forplikte den andre, § 40

Unntak: Representasjonsregelen i § 41

Skattebetalingsloven § 37

2.2.2 Gjeldsansvaret innad mellom ektefellene

Krav om et "særskilt rettsgrunnlag" – jfr. Rt. 1990 s. 1226, Rt. 1996 s. 1666.

eks. lovbestemmelser: saml. § 9 og el. § 38.

avtale: stilltiende og forutsetningsvise avtaler godtas

2.3 Fastlegging av eierforholdet

2.3.1 *Eierforholdets praktiske betydning*

Størst betydning: Ved kreditorbeslag, ved særeie (og i samboerforhold)

2.3.2 *Hvordan bestemmes eierforholdet?*

De reelle eierforhold avgjør - avtalefrihet

Eiendeler ervervet ved arv eller gave

Eiendeler anskaffet ved kjøp og annet avtaleervert

Tre stiftelsesgrunnlag for sameie

2.3.3 *Partenes bidrag som stiftelsesgrunnlag for sameie*

To vilkår for stiftelse av sameie: Bidrag og fellesprosjekt

Andre fellestrekk

2.3.4 *Nærmere om indirekte bidrag*

Arbeid i hjemmet, § 31.3. Bakgrunnen: Rt. 1975 s. 220.

Betaling av forbruksutgifter, bl.a. Rt. 1977 s. 553 Rt. 1979 s. 1463, jf.

Rt. 2006 s. 833

Stiftelsesvurderingen i praksis

2.3.5 *Særlig om lånefinansierte eiendeler*

Lånet er nedbetalt. Lånet er ubetalt.

2.3.6 *Andelens størrelse*

Presumsjonen i saml. § 2

2.4 Avtaler mellom ektefeller.

2.4.1 *Avtaler om formuesordningen – kap. 9*

Bundet i form og innhold

Hvorfor avtale særeie?

2.4.2 *Særeie - § 42*

- Fullstendig særeie
- Delvis, tidsbegrenset og betinget særeie, § 42.2
- Særeie i live, felleseie ved død - "skilsmisssæreie", § 42.3

2.4.3 *Andre alternativer*

- Uskifte med særeie, § 43
- Unntak fra skjevdelingsregelen, § 44
- Deling etter § 45 (lite praktisk)
- Endring av avtaler om formuesordningen, § 46.1

- Eksempler på ordninger som ikke kan avtales, Rt. 2006 s. 168

2.4.4 *Avtaler om skifteoppgjøret, § 65*
Avtalefrihet og ingen formkrav

2.4.5 *Formuerettslige avtaler*
Få begrensninger i avtalefriheten, men gaver er regulert

2.4.6 *Lemping av avtaler etter § 46.2, § 65 og avtl. § 36*

Rt. 1999 s. 718, Rt. 2000 s. 1487, Rt. 2001 s. 716 og Rt. 2006 s. 833.

2.5 Ektepakt

2.5.1 *Disposisjoner som krever ektepakt*

- Avtaler om formuesordningen m.v. §§ 42 – 46.1
- Gaver § 50
- Skjerpet særeie § 37
- Ombytning og avkastning av særeie § 49

2.5.2 *Formkravene i § 54*
Når kreves tinglysning? § 54.3 og § 55.

2.6 Gaver

2.6.1 *Formkravene i § 50.1*
Hensyn bak regelen – notoritet og bevisstgjøring
Hovedregel og unntak i § 50.1
Hva er en gave?

2.6.2 *Materiell skranke § 50.2 - fremtidig erverv*

2.6.3 *Forholdet til kreditorene*
Tilbakesøking §§51 og 52, og omstøtelse dekn.. § 5-2
Rettsvernsreglene i § 55

3. Delingen av felleseie (skifteoppgjøret) ved skilsmisse

3.1 Oversikt over skifteoppgjøret

3.1.1 *Når kan krav om deling fremsettes? (§ 57)*
Privat og offentlig skifte

3.1.2 *Skiftet består av to atskilte oppgjør*

Verdier (kap. 12), gjenstander (kap. 13)
Til sist en avregning (§ 70.1)

Merk: Kap. 12 gjelder også når ekteskapet oppløses ved død, § 77

3.2 Det verdimessige oppgjøret - oversikt

3.2.1 Skjæringstidspunkt § 60

Samlivsbrudd/begjæring om separasjon § 60 1 bokstav. a.
Formue, avkastning og gjeld.

3.2.2 Verdsettelsesprinsipp, § 69 første ledd og sl. § 125

Hovedregel: Omsetningsverdi
Unntak – odelsloven mv.

3.2.3 Tidspunktet for verdsettelse, § 69 annet ledd

Eierforholdet har betydning
Privat skifte og offentlig skifte, Rt. 2001 s. 360.
Hva menes med "bestemt"? Rt. 2008 s. 627.

3.3 Forloddskrav § 61

Merk: Både verdi- og naturalutleggsregel

- Personlige bruksgjenstander, *bokstav a*
- innskrenkende fortolkning
- Pensjonsrettigheter mv., *bokstav b*
- gjenkjøpsverdi som kan realiseres
- oppnevning av endelig begunstiget, fal. § 15-5 annet ledd
- Andre uoverdragelige eller personlige rettigheter, *bokstav c*
- Erstatning for tap i fremtidig erverv, *bokstav d*
- Eiendeler til barnas bruk, *bokstav e*

3.4 Skjevdelingskrav § 59

3.4.1 Hovedregelen om skjevdeling, § 59. 1

Begrunnelsen for skjevdeling

To hovedvilkår

Nettokrav

Nærmere om kriteriet "føres tilbake til"

Bevisbyrde "klart" – Rt. 2001 s. 1434

Særlig om verdiendringer

-verdistigning som skyldes innsats

-markedsendringer, Rt. 2002 s. 1596, Rt. 2004 s. 108 og Rt 2008 s. 769.

3.4.2 Begrensning av skjevdelingsretten § 59.2

En snever unntaksregel, bl.a. Rt. 1999 s.177

3.4.3 Utvidelse av retten til skjevdeling § 59.3

En enda snevrere unntaksregel, Rt. 2002 s. 1596

3.5 Gjeldsavleggelsen § 58

3.5.1 Hensyn bak regelen - oversikt

Dekningsprinsipp og tilordningsprinsipp

Merk: *Enten* § 58.2 eller § 58.3

- Bestemmelsen i § 58.1 gir ingen selvstendig hjemmel for fradrag
- Selve pensjonsrettigheten mv. (§ 61 b og c) er alltid beskyttet mot gjeldsavleggelse

3.5.2 Ektefellen har kun felleseie som ikke skjevdeles: § 58 annet ledd

All gjeld føres til fradrag på skiftet!

3.5.3 Ektefellen har særeie og/eller felleseie som skjevdeles: § 58 tredje ledd

Grunntanken i bokstav a og b:

Gjelden tilordnes primært den typen verdier som lånet er benyttet til å finansiere (likedelingsmidler kontra særeie/skjevdelingsmidler). Men likevel slik at intet går til likedeling før ektefellen har fått dekket all gjeld.

For "annen gjeld" i bokstav c kan tilordningsprinsippet ikke benyttes. Derfor:

Bare en "forholdsmessig del" dvs. en brøkdel av denne gjelden skal trekkes fra på skiftet. Brøken får man ved å sette netto likedelingsmidler over brøkestreken, og summen av netto likedelingsmidler og netto særeie/skjevdelingsmidler under brøkestreken.

3.6 Likedelingen § 58.1

De to netto rådighetsdelene legges sammen og deles på to, § 58.1

Merk: En ektefelles netto rådighetsdel kan aldri være mindre enn null

3.7 Vederlagskrav

3.7.1 Vederlagskrav fordi felleseiet er redusert under ekteskapet

Brukt til forøkelse av eget særeie mv. § 63.1.1: ubetinget rett

Brukt til kjøp av pensjonsforsikringer mv. § 63.1.2:

rimelighetsskjønn

Utilbørlig reduksjon av delingsgrunnlaget § 63.2

Beregning av kravet etter § 63

3.7.2 Kompensasjon fordi unntaket fra likedeling i § 61 b og c blir urimelig

Folketrygd og tjenstepensjon
Kriteriet "urimelig dårlig stilt" i bokstav b og c - langvarige ekteskap

- 3.7.3 *Forøkelse av den andres særeie - § 73*
Medvirket direkte eller indirekte til forøkelsen
Også stell og pleie som ikke øker formuen?
Beregning av kravet, Rt. 2003 s. 1127

3.8 Det gjenstandsmessige oppgjøret

3.8.1 *Salgsrett er den bakenforliggende hovedregelen, § 71*

- 3.8.2 *Naturalutleggsretten*
Hovedregel i § 66 "fullt ut eller for det vesentlige eier"
Unntak i § 67 for bolig og innbo hvis "særlige grunner"
Forloddskravene i § 61 a – c, og e.

3.9 Avregning § 70.1

Forener det verdimessige og det gjenstandsmessige oppgjøret

3.10 Bruksrett § 68

Rett til å bruke den andres bolig, hvis "særlige grunner"
Markedsleie fra tidspunktet det blir krevd, § 68.2

4. Særeie

4.1 Hvordan oppstår særeie?

Avtalt særeie § 42
Bestemt av giver eller arvelater § 48, jf. Rt. 1986 s. 164 (gavesalg)
Ombytning og avkastning § 49

4.2 Under samlivet

4.3 Det økonomiske oppgjøret

- 4.3.1 *Hovedregel - hver beholder sin formue og sin gjeld, jfr. § 42.*
Eierforholdet er i utgangspunktet avgjørende for oppgjøret.
Merk: Avtale om at boligen "skal være Peders særeie" er både en avtale om særeie og om eierforholdet (Peders eneeie). I dette tilfellet er sameie normalt utelukket.
- 4.3.2 *To unntak fra hovedregelen om at oppgjøret skjer etter eiendomsgrensene*
- Vederlagskrav ved medvirkning til forøkelse den andres særeie § 73

- Naturalutleggsrett til bolig og innbo, hvis sterke grunner § 74.1

4.33 Bruksrett § 74.2

IV Samboerforhold

1. Formuesforholdet mellom samboere

1.1 Innledning - rettspolitik

Både på det offentligrettslige plan – utviklingstendenser.

Nye arveregler for samboere med barn

1.2 Samboernes råderett over eiendeler og ansvar for gjeld

Ingen begrensninger i råderetten

En samboer kan ikke stifte gjeld med virkning for den andre

Gjeldsansvar innad: Hvilke krav stilles til avtaleinngåelsen?

1.3 Eierforholdet mellom samboere

I hovedsak de samme reglene for stiftelse av sameie som mellom ektefeller, jfr. Rt. 1978 s. 1352, Rt. 1984 s. 497, Rt. 1982s. 1102

2. Oppgjøret ved forholdets opphør

2.1 Hovedregel: Hver beholder sin formue og sin gjeld

Eierforholdet og gjeldsansvar blir derfor normalt avgjørende for hvor mye hver får

2.2 Unntak: Vederlagskrav med grunnlag i berikelsesprinsipper

Rt. 1984 s. 497 og Rt. 2000 s. 1089 (Stell og pleiedommen)

To vilkår: Samboeren er tilført en økonomisk fordel som ikke er uvesentlig. Det er rimelig å tilkjenne vederlag

2.3 Unntak: Rett til å overta bolig/innbo etter husstandsfellesskapsloven

Forholdet opphører ved død: husfskl. § 2 – særlige grunner

Ved samlivsbrudd: husfskl. § 3 – sterke grunner

Omsetningsverdi må betales i flg. husfskl. §§ 2.2 og 3.4

Bruksrett etter § 3.2.

2.4 Samboeravtaler – lemping etter avtl. § 36

Behovet for samboeravtalen. Alternativet.

V Barn og foreldre

1. Innledning

De ulike problemstillinger i forholdet mellom barn og foreldre.
Foreldreskapet – foreldreansvaret – foreldrenes samlivsbrudd –
forsørgelses(bidrags)spørsmål
Nytt begrep: "medmor"

2. Foreldreansvaret

2.2 Foreldreansvarets innhold

Omsorgsplikt og bestemmelsesrett i *personlige* forhold, bl. § 30.
(Økonomiske forhold faller utenfor, sml. bl. kap. 8 og vergemålsl. § 3)

Barnets rett til medbestemmelse, bl. § 3 1

Barnets rett til selvbestemmelse, bl. § 33, jfr. § 32.

2.2 Hvem som har foreldreansvaret under samlivet

Når foreldrene er gift: bl. § 34.1

Når foreldrene ikke er gift: bl. § 35, jfr. § 56. Merk: § 35.2: Foreldre som bor sammen har felles foreldreansvar.

3. Etter samlivsbruddet

3.1 Foreldreansvaret etter bruddet, bl. § 34.2 og § 56

3.2 Hvem barnet skal bo fast hos etter bruddet, bl. § 36 og § 56

Barnets beste i bl. § 48 - momenter i vurderingen

3.3 Samværsrett, bl. kap. 6, bl. § 56.

3.4 Bidragsplikten etter bl. kap. 8.

*****